

ileri sürülmektedir (*el-Fihrisü's-şâmil*, II, 610-611). 5. *el-Cevâhîr ve'l-gurer fi keşfi esrârî'd-Dürer*. Emîr Ali b. Hüseyin'in *Dürerü'l-ferâ'izî* üzerine yazılmış bir ta'lik'tir ve *et-Ta'likü'l-vehhâc 'alâ Dürerî'l-Emîr* adıyla da bilinmektedir (*Tefsîrü's-Semerâti'l-yânî'a*, neşredenin girişi, I, 19; Abdüsselâm b. Abbas el-Vecîh, s. 1173). 6. *er-Riyâzü'z-zâhire ve'l-cevâhîrü'n-nâzire fi keşfi't-Tezkireti'l-fâhire*. Hasan b. Muhammed en-Nahvî'ye ait eserin hâşiyesidir (*el-Fihrisü's-şâmil*, IV, 514-515). Kaynaklarda müellife *et-Teysîr fi't-tefsîr*, *Burhânü't-tahkîk* ve *şınâ'atü't-tetkîk* ve *Mesâ'ilü'd-dûr fi'l-'abîd* gibi eserler de nisbet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Yûsuf b. Ahmed, *Tefsîrü's-Semerâti'l-yânî'a* (nşr. M. Kâsım el-Hâşimî – Abdullah Abdullah el-Hûsî), San'a 1423/2002, I, 31-32, 270; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 15-23; İbrâhim b. Kâsım, *Tabakâtü'z-Zeydiyyeti'l-kübâ: Bulûgu'l-murâd ilâ ma'rifeti'l-İsnâd* (nşr. Abdüsselâm b. Abbas el-Vecîh), Amman 1421/2001, III, 1275-1279; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, II, 350; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 250-251; Abdullah Muhammed el-Habeşi, *Meşâdirü'l-fikri'l-İslâmî fi'l-Yemen*, Beyrut 1408/1988, s. 219; M. Hüseyin ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn*, Kahire 1409/1989, II, 447-453; Ahmed el-Hüseynî, *Mü'ellesâtü'z-Zeydiyye*, Kum 1413, I, 116, 204, 351, 384; II, 67, 82, 461; İsmâil b. Ali el-Ekva', *Hicerü'l-ilm ve ma'âklühü fi'l-Yemen*, Beyrut 1416/1995, III, 1315, 1556-1557; IV, 2059-2060; Abdüsselâm b. Abbas el-Vecîh, *A'lâmü'l-mü'ellifîne'z-Zeydiyye*, Amman 1420/1999, s. 1172-1174; *el-Fihrisü's-şâmil: el-Fikh ve usûlüh* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1421/2000, II, 610-611, 625; III, 243-244; IV, 514-515, 596-598.

ADEM YERİNDE

YUSUF AKÇURA

(bk. AKÇURA, Yusuf).

YUSUF CEMİL ARARAT

(bk. ARARAT, Yusuf Cemil).

YÛSUF ÇELEBİ, Niznâm

(XII./XVIII. yüzyıl)

Na'than, bestekâr.

İstanbul'da doğdu ve orada yaşadı. Kaynaklarda kendisi hakkında fazla bilgi bulunmamakta, hayatının bir kısmını köle olarak geçirdiği bilinmektedir. Bu sırada dönemin üstatlarından mûsîkî eğitimi almasının yanı sıra dinî ve edebî ilimlerde de kendini yetiştirdi. Daha sonra efendisi tarafından âzat edilince hıfzını tamamladı, bilhassa güzel sesiyle tanınmaya baş-

ladı. Şöhretinin en parlak dönemi II. Mustafa ile (1695-1703) III. Ahmed (1703-1730) zamanına rastlar. Sultan Selim Camii'nde na'than olarak görev yaptı. Bu sebeple el yazması güfte mecmualarında kendisinden Na'than Yûsuf, Sultan Selim na'thanı, Hâfız Yûsuf isimleriyle de söz edilmektedir. Günümüzde bazı eserlerde kendisi için Tiznâm Yûsuf denilmesinin sebebi anlaşılammaktadır. Yûsuf Çelebi icrası ve besteleriyle de dönemin mûsîkî-şinasları arasında yer aldı. Ebûshakzâde Esad Efendi *Atrabü'l-âsar*'da onun beste, semâi ve şarkı formlarında elli civarında eser bestelediğini kaydederken dinî formlarındaki bestelerinden söz etmemiştir. İlim adamı, hattat ve şair Abdülbâkî Ârif'in güftesi üzerine bestelediği mi'râciyye onun bestekârlıktaki seviyesinin önemli bir göstergesidir. Günümüze notaları ulaşmayan bu eser Şeyh Nâyî Osman Dede'nin mi'râciyyesi yanında unutulmuş olmalıdır. Yılmaz Öztuna *Türk Musikisi Ansiklopedik Sözlüğü*'nde (II, 505) bestekârın zamanımıza ulaşan bir beste, bir semâi, bir na't, üç tevşih, bir durak ve iki ilâhiden oluşan dokuz eserinin listesini, Sadettin Nüzhet Ergun ise *Türk Musikisi Antolojisi*'nde (I, 272-279) on sekiz adet dinî bestesinin güftesini vermiştir. Bunlar arasında sözleri divan şairi Yahyâ Nazîm'e ait; "Âfîtab-ı subh-i mâ evhâ habîb-i kibriyâ" mısraıyla başlayan rast makamındaki na't ile sözleri Gafûrî'ye ait, "Tahtgâh etti vücûdum şehrinin sultân-ı aşk" mısraıyla başlayan evç makamındaki durağı dinî mûsîkinin seçkin eserleri arasındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebûshakzâde Esad Efendi, *Atrabü'l-âsar*, İÜ Ktp., TY, nr. 6204, vr. 37^{a-b}; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Mecmûa-i İlahiyyât*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3397, vr. 2^b, 7^b, 8^b, 61^a, 86^b, 106^b, 107^a, 117^a; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1935-40, II, 56-57, 63, 161-162; IV, 78-79; a.mlf., *Türk Musikisi Klâsiklerinden Temcit-Na't-Salat-Durak*, İstanbul 1945, s. 25-26, 38-39; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942-43, I, 125, 141, 272-279; II, 468; Yılmaz Öztuna, *Türk Musikisi Ansiklopedik Sözlüğü*, Ankara 2006, II, 505.

NURİ ÖZCAN

YÛSUF DEDE EFENDİ

(ö. 1080/1670)

Mevlevî şeyhi, şair,
ney ve çeng virtüozu, bestekâr.

1014 (1605) yılında Konya'da doğdu. Burada Mevlevî şeyhi Bostan Çelebi'ye intisap etti. Hıfzını tamamladı, mûsîkî ve edebiyat eğitimi aldı. Daha sonra İstanbul'a

gidip Galata Mevlevîhânesi'nde Âdem Dede'ye (ö. 1062/1652) intisap etti; mûsîkî bilgisini artırıp dergâhın neyzenbaşı oldu. Çeng çalmada da mâhirdi, bu sebeple Çengi Yusuf olarak da bilinmektedir. IV. Murad'ın İstavroz Has Bahçesi'nde Yûsuf Dede'yi ney üflerken dinlemesi üzerine saraya alınıp gilmânân-ı hâssa arasına gir-di. Saraydaki fiasslarda neyi ve çengiyle büyük ilgi topladı. 1640'ta IV. Murad'ın vefatı üzerine her şeyini Enderun'daki arkadaşlarına dağıtarak saraydan ayrıldı ve Beşiktaş Mevlevîhânesi'nde inzivâ hayatı yaşamaya başladı. Sarayda iken Mevlevî kıyafetini hiç çıkarmamıştı. Yûsuf Dede, Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhi Hasan Dede'nin kızı ile evlendi. Hasan Dede'nin 1074'te (1663) vefatının ardından Beşiktaş Mevlevîhânesi'ne şeyh oldu. Daha sonra bir ara Nâcî Ahmed Dede posta geçtiyse de arkasından Yûsuf Dede ikinci defa meşihate getirildi; bu görevine Zilkade 1080'de (Nisan 1670) vefatına kadar devam etti. Beşiktaş Mevlevîhânesi'ne defnedilen Yûsuf Dede'nin yerine Eyyûbî Mehmed Memiş Dede postnişinliğe tayin edildi. Nazîm'in onun ölümüne düşürdüğü tarih beyti şöyledir: "Dedi Nîl-i sirişke gark olup Ya'küb-i dil târîh / Azîz-i tekye-i Mısır-ı Hudâ ola Dede Yûsuf" (1080). Fennî de, "Fennî'yâ gûş idicek fevtini dedim târîh / Oldu Yûsuf Dede'miz Mısır-ı naîm içre azîz" beytiyle tarih düşürmüştür.

İyi seviyede Arapça ve Farsça bilen Yûsuf Dede, Safâî'ye göre *Meşnevî'ye* nazîre olarak 120.000 beyit yazmıştır. Hz. Peygamber'in mücizelerinin konu edildiği 10.000 beyitlik *Ravzatü'n-nûr* adlı Farsça bir eseri de vardır. Ayrıca İsmâil Ankaravî'nin *Mecmûatü'l-letâif* adlı *Meşnevî* şerhinin bazı kısımlarını özetleyerek *el-Menhecü'l-kavî li-tullâbi'l-Meşnevî* adıyla Arapça'ya çevirmiştir (Kahire 1289). Bunların yanında mûsîkî nazariyatına dair *Risâle-i Edvâr*'ı kaleme almıştır. Kaynaklarda bir nüshasının İstanbul Millet Kütüphanesi'nde kayıtlı olduğu bildirilen (nr. 713) bu eser şu anda kütüphanede mevcut değildir. Ancak risâlenin Hüseyin Sadettin Arel tarafından kopye edilen 1137 (1724) tarihli bir nüshasının fotokopisi Süleyman Erguner'dedir; risâle Recep Uslu tarafından neşredilmiştir (bk. bibl.). Giriş kısmında bazı çalgıların akortları hakkında bilgi verilen eserlerde makamların oluşturulması ve usule dair bilgiler verilmekte, risâle mûsîkî öğreniminde bir hocadan ders almanın önemi hakkında bir tavsiye ile sona ermektedir.